

NVZ bulletin

NEDERLANDSE VERENIGING VAN ZANGPEDAGOGEN

..... september 2012 www.zangpedagogen.nl

Symposium 'De psychologie van het zingen'

Digital Resources Training in Vocal Pedagogy (EVTA)

Zingen is 'in the mind'

Muziek en de psyche:
een gesprek met Christa Widlund (alias
Anna Enquist)

UITNODIGING

Symposium NVZ op 6 oktober 2012

'DE PSYCHOLOGIE VAN HET ZINGEN'

Utrechts Conservatorium, Gebouw van K&W, Mariaplaats 28, Utrecht

In het komende najaarssymposium verdiepen we ons in de psychologische dimensies van het zingen en het zangles geven. Over zelfbeeld en zingen. Podiumangst en competitie-stress. Over stembevrijding en coaching. Met inspirerende sprekers en workshops. Met tijd om elkaar 'live' te spreken, ervaringen uit te wisselen en contacten te leggen.

Programma

10.00 uur Ontvangst met koffie/thee
10.30 uur Welkomstwoord Irene Maessen, voorzitter NVZ
10.40 uur Antje de Wit: 'Zingen en het brein', inleiding op het thema
11.00 uur Ellen Schuring: 'Ont-dekking door zingen'
11.30 uur Ellen Eeftink: 'Talentenjachten en auditietraining'
12.30 uur Lunch
13.30 uur Roberta Alexander: 'Podiumpresentatie, een innerlijk bewustwordingsproces'
14.45 uur Thee
15.00 uur Jan Kortie: 'Stembevrijding, jij bent muziek', workshop met alle symposiumdeelnemers
16.30 uur einde

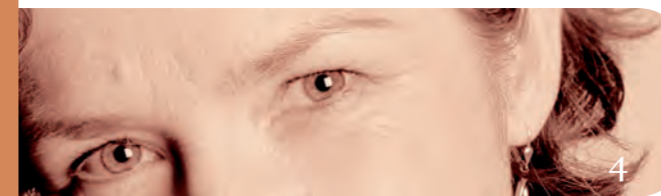
Toegang: gratis voor leden NVZ.
Niet-leden 30 euro (incl. programma, koffie/thee en lunch); studenten 15 euro.

Aanmelden uiterlijk 30 september 2012 via secretariaat@zangpedagogen.nl.

Kijk ook op onze site www.zangpedagogen.nl, en zie de interessante oriënterende 'gesprekken' over dit thema op Linked-In en Facebook!

3

Inhoud

4

Je kunt niet falen,
tenzij je opgeeft!

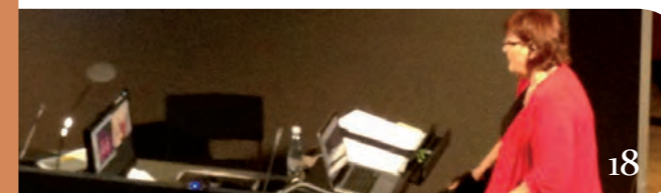
7

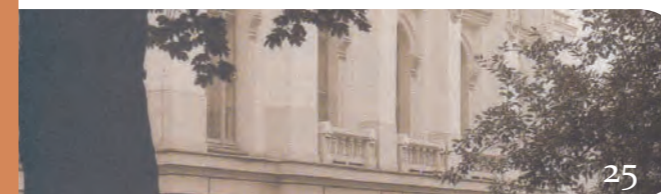
10

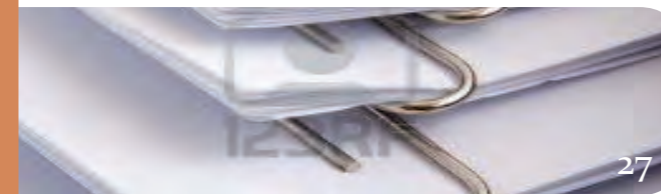
14

18

25

27

De psychologie van het zingen

Irene Maessen, voorzitter 4

Over het symposium

De gastsprekers lichten een tipje van de sluier op 5

Over mislukken

Bespiegelingen van Ineke van Doorn 7

Muziek en de psyche

Een gesprek met Christa Widlund (alias Anna Enquist) 10

Zingen is 'in the mind'

Antje de Wit over het boek 'With a song in my psyche' 12

Italiaans voor (opera)zangers

Luca Avanzi over de valkuilen in het Italiaans 14

Boekbespreking: 'Plankenkoorts'

Jolande Geven 16

Digital Resources Training in Vocal Pedagogy

Petronella Palm over de EVTA bijeenkomst in Helsinki 18

Castraten, hun oorsprong, glorie en ondergang

Boekbespreking door Margreet Witsen Elias 19

De Vrienden van het Lied: al meer dan 50 jaar

Dinant Krouwel 20

Boekbespreking: 'Jouw ziel wil zingen'

José Lieshout 24

Operaconcours Polen 2012

Maja Schermenhorn over haar ervaringen als jurylid 25

Vrijwillig(st)er voor proefaudities gezocht!!
Wie wil tijdens het symposium op 6 oktober a.s. een korte auditietraining ondergaan?! Ellen Eeftink wil tijdens haar presentatie haar aanpak graag concreet toelichten aan de hand van een 'proefpersoon'. Als je interesse hebt, mail dan naar Antje de Wit.
symposium@zangpedagogen.nl

Symposium

Tijdens het symposium op 6 oktober zullen Ellen Schuring, Ellen Eeftink, Roberta Alexander en Jan Kortie een voordracht houden. Hieronder lichten zij alvast een tipje van de sluier op.

De sopraan Ellen Schuring volgde haar opleiding aan het Sweelinck Conservatorium van Amsterdam bij Cora Canne Meijer, waar zij in 1988 haar diploma als uitvoerend musicus met onderscheiding behaalde. Nadat zij in Duitsland debuteerde als Konstanze in 'Die Entführung aus dem Serail' bij het Landestheater Detmold, werd zij voor twee seizoenen geëngageerd door de Hamburgische Staatsoper, waar zij onder andere als Pamina (die Zauberflöte), Frasquita (Carmen) en Galatea (die schöne Galathee) optrad. In Nederland was zij inmiddels te horen bij de Nederlandse Opera in Parsifal, als Aminta in Il re pastore en als Diotima in Symposion van Peter Schat. Met uiteenlopende orkesten en dirigenten als Hartmut Haenchen, Frans Brüggen, Thijs Kramer en Winfried Maczewski, zong zij de sopraanpartijen in vele oratoria waaronder de Mattheus- en Johannes Passion van J.S. Bach, The Messiah van Händel, het Requiem en de Messe in C-moll van Mozart. Ellen Schuring heeft zich tevens toegelegd op het hedendaags repertoire. Zo zong zij in de opera 'Wolvendorp' van Guo Wenjing met het Nieuw Ensemble onder leiding van Ed Spanjaard, gevolgd door de Nederlandse première van diens 'Nachtelijke banket' tijdens de Matinee op de Vrije Zaterdag.

Ellen Eeftink is afgestudeerd als Docent Muziek aan het Conservatorium van Enschede en Zangeres Jazz/Lichte Muziek aan het Conservatorium van Amsterdam. Ze is werkzaam als vocal coach en geeft in haar eigen zangstudio in het centrum van Amsterdam les aan zowel amateurs als professionals. Tijdens haar opleiding is ze als deelnemer verbonden aan het succesvolle tv-programma 'Idols'. Het positieve verloop van deze zangcompetitie leidt tot vele shows in heel Nederland, met als hoogtepunt de gastoptredens bij de concerten van De Toppers in een uitverkochte Amsterdam Arena en het a capella zingen van het Wilhelmus in de Rotterdamse Kuip. Na haar studie combineert ze haar werk als zangeres met het geven van zangles, stemtraining, auditietraining en presentatielessen. Met twee diploma's op zak, unieke praktijkervaring en uitgebreide kennis van het tv-productieproces groeit ze uit tot een gewaardeerd en veelgevraagd vocal coach voor talentenjachten. In die hoedanigheid is ze nauw betrokken bij de selectie en coaching van deelnemers aan kijkcijferhits als 'Idols', 'Popstars' en 'Holland's Got Talent'.

'Talentenjachten en auditie-training'

"Een exclusief inkijkje in de bijzondere wereld van talentenjachten op televisie en de extreme omstandigheden waaronder gepresteerd moet worden. Deelnemers moeten wekelijks onder toezicht oog van een kritische jury, een overvolle studio en een sensatiebelust miljoenenpubliek niet alleen zichzelf overtreffen, maar ook nog eens beter zijn dan de rest. Hoe ga je om met die enorme druk? Hoe creëer je zelfvertrouwen? Hoe haal je het beste uit jezelf? Maar voordat het zover is: hoe kom je door die vreselijke auditie heen?"

'De ontdekking'

"Graag ga ik op de uitnodiging in om op het symposium te spreken over mijn ervaringen bij het geven van een aantal lessen op de Mytyschool in Huizen. De betreffende groep gehandicapte eindexamenleerlingen zag op tegen het algemene landelijke staatsexamen VMBO. Ze wilden graag laten horen dat ze de kennis in huis hadden, maar voelden zich geblokkeerd. Nog niet eerder was hun stem zo van belang geweest... In zes dubbele lessen is er veel gebeurd in het proces van bewustwording. Een reis om mensen in hun eigen kracht te brengen en die te durven laten horen doorklinken in hun stem. Over de schoonheid van die ontdekking zal ik graag met u praten."

Voor u ligt het nieuwe Bulletin, dat vanwege het symposium vervroegd is uitgekomen. Hierin geven we speciale aandacht aan het thema van het symposium: 'De psychologie van het zingen'.

De psychologie van het zingen

Irene Maessen, voorzitter

Zoals ik in het vorige Bulletin al schreef, lag bij onze workshops en symposia de laatste jaren het accent vooral op de wetenschappelijke en zangtechnische kant van het vak. Tijdens dit symposium gaan we dieper in op de psychologische aspecten van het (leren) zingen. Deze zijn namelijk minstens zo belangrijk, zowel voor het goed kunnen toepassen van de technische vaardigheden als voor de artistieke muzikale ontwikkeling. Het leidt geen twijfel dat de zangdocent zich als eerste bewust moet zijn van de psychische invloeden die een leerling ondergaat.

Schrijfster/psychoanalytica/musicus Christa Widlund, alias Anna Enquist, bevestigt in een interview dat de psychologie een grote invloed heeft op het creatieve leerproces. Verder laat bestuurslid Antje de Wit in haar artikel zien dat in de vele boeken die over zingen en vooral ook over het leren zingen zijn geschreven het psychologische aspect een prominente rol speelt. De bespreking van een boek over plankenkoorts, een veelvoorkomend probleem bij de uitvoeringspraktijk, sluit hier goed bij aan. Verder kunt u lezen over het boek 'Jouw ziel wil zingen' van Jan

Kortie, die een van de sprekers op het symposium zal zijn. Ook alvast een inkijkje in de onderwerpen die de gastsprekers graag onder de aandacht willen brengen. Het belooft een waardevol symposium te worden dat vast weer tot nieuwe inzichten zal leiden.

Naast de artikelen die gaan over het thema van het symposium staan er nog vele andere boeiende artikelen over tal van onderwerpen. Genoeg leerzaam leesvoer en voor elk wat wils.

U hebt dit herfst-Bulletin in tweevoud ontvangen. Het bestuur en de redactie hopen van harte dat u middels het extra Bulletin collega's wilt attenderen op dit interessante symposium en ook op de mogelijkheid om lid te worden van de NVZ.

Ik hoop velen van u te zien op 6 oktober in het Utrechts Conservatorium. Zegt het voort!

De van geboorte Amerikaanse, in Nederland woonachtige sopraan Roberta Alexander behoeft eigenlijk geen introductie. Ze zong vele uiteenlopende operarollen van Mozart tot Puccini en Händel tot Janacek op de belangrijkste operapodia over de hele wereld (Glyndebourne, de Metropolitan Opera New York, het Royal Opera House Covent Garden en de operahuizen van Berlijn, Hamburg, Wenen, Zürich, Amsterdam en Venetië).

Naast haar operacarrière wordt Roberta Alexander evenzeer gewaardeerd als concertzangeres. Ze trad op met vele vooraanstaande orkesten, en ze werkte samen met dirigenten als Vladimir Ashkenazy, Sir Colin Davis, Carlo Maria Giulini, Bernard Haitink, Nikolaus Harnoncourt, James Levine, Zubin Mehta en Edo de Waart. Roberta is daarbij een zeer communicatief recital-zangeres. Ze is een gepassioneerde pleitbezorger van het Amerikaanse lied, tevens zong ze vele hedendaagse composities. Sinds 2002 is Roberta Alexander verbonden aan Codarts Hogeschool voor de kunsten in Rotterdam.

Jan Kortie noemt zich 'stembevrijder'. Als afgestudeerd econoom stond hij een aantal jaren voor de klas, met veel plezier. Tot hij ontdekte dat zijn ware passie zingen was (en is). Of preciezer: *verleiden tot zingen*. Hij volgde de stem van zijn hart en bekwaamde zich in die richting. Op de school waar hij les gaf richtte hij een schoolkoor op en hij organiseerde z'n eerste workshops.

Een paar jaar later besloot hij z'n baan op te zeggen en ging werken als dirigent, zangleraar, workshopleider, trainer, stemtherapeut. Mooie woorden, maar eigenlijk dekten die geen van allen de lading helemaal. En zo ontstond er na vele jaren een nieuw woord: *stembevrijder*. En dat klopt beter, want daarover gaat het steeds: stembevrijding. Hij introduceerde dit begrip in Nederland en ontwikkelde een onorthodoxe, opgewekte benadering van zingen. Hij staat aan het hoofd van 'Ode an die Freude, Opleiding tot Stembevrijder®' en schreef het boek 'Jouw ziel wil zingen'.

'Podium presentatie, een innerlijk bewustwordingsproces'

Roberta Alexander vertelt uit ervaring: "Veel jonge zangers hebben geen idee hoe ze op hun publiek overkomen. Dat komt veelal omdat ze zo 'bezig' zijn met de techniek of omdat de spanning van het optreden en het presteren hen afleidt van het verhaal dat ze willen vertellen. Ook een vertekend zelfbeeld (minderwaardig of juist veel te hoog ingeschat) kan de presentatie vertroebelen. Soms hebben de studenten geen idee hoe ze zich moeten kleden. Vaak hoor ik van zangers: 'Maar het gaat toch niet over wat ik aan heb?' Tot een bepaald punt hebben ze gelijk, maar respect voor je publiek tonen is óók een onderdeel van professioneel overkomen. Geen tiaras en boas, nee, maar in onze beeldgerichte hedendaagse wereld kan het tóch belangrijk zijn. Hoe buig je? Hoe kom je op? Hand op de vleugel of niet? Hoe vaak ergeren we ons hieraan? Het belang van de presentatie is niet meer weg te denken voor een goede communicatie. Daarvoor moet je je bewust worden van een heleboel innerlijke processen. De vraag is, hoe concentreer je je om een zo natuurlijk mogelijke expressie en presentatie te geven onder hoge prestatiedruk?"

Tijdens het symposium zal Roberta Alexander werken met een aantal studenten aan hun podiumpresentatie.

'Stembevrijding: jij bent muziek'

"Zingen is een natuurlijk vermogen van iedere mens. De stembevrijding-aanpak gaat daarvan uit. Welke inzichten en aanpak uit de stembevrijding kunnen wellicht inspirerend zijn voor zangpedagogen in hun coaching van zangleerlingen?"

Volgens Jan Kortie bestaan er twee manieren van zingen. "Je kunt je best doen om zo goed mogelijk te zingen, in de hoop dat anderen het mooi vinden, of minstens niet al te lelijk. Je zingt dan eigenlijk van buiten naar binnen, want de focus ligt op het resultaat dat op een of andere manier de buitenwereld moet bevallen. Deze manier van zingen is in onze cultuur volstrekt ingeburgerd. Of je kunt zingen wat er in jou leeft, moeiteloos. Dat zou je van binnen naar buiten zingen kunnen noemen. Geven wat er in jou is. Scheppen met het hart op de tong. Zingen omdat je wil zingen, niet om iets te bereiken. De interessante paradox is: het mooiste resultaat krijg je juist als je moeiteloos zingt. Maar eigenlijk moet je dit zinnetje weer vergeten, want als trucje werkt het niet. Daarover gaat stembevrijding. Het is een fascinerend proces, je stem is een zeer persoonlijk en dus kwetsbaar instrument. Wat je al zingend tegenkomt staat ook niet los van wat er zich verder in je leven afspeelt. Je kunt je zingen verrijken als je je daarbij opent voor wat er oprecht in jou leeft. En je kunt je leven verrijken als je je stem loslaat in datgene wat hij het liefste doet: vrijmoedig zingen."

Boekentafel tijdens symposium

Tijdens het symposium zal er een boekentafel zijn. Deze biedt de gelegenheid om boeken van leden of ander relevant materiaal (flyers e.d.) in te zien en eventueel een boek aan te schaffen bij de desbetreffende schrijver/schrijfster. U kunt zelf dus ook materiaal ter inzage of voor de verkoop neerleggen.

Over mislukken

"In het komende najaarssymposium verdiepen we ons in de psychologische dimensies van het zingen en het zangles geven. Over zelfbeeld en zingen. Podiumangst en competitie stress. Over stembevrijding en coaching." Zo begint de aankondiging van het najaarscongres van de NVZ over de psychologie van het zingen en zangles geven. De woorden die bij mij blijven hangen zijn *zelfbeeld, podiumangst en competitie stress*. Bekende termen, maar wat moet ik hiermee als zangpedagoog?

door Ineke van Doorn

Door de discussie die gevoerd wordt in de groep 'zangpedagogen' op LinkedIn realiseer ik me dat er een onderscheid is tussen psychologie als onderdeel van pedagogisch handelen (psychologische 'trucjes') en het feit dat leerlingen tijdens de zangles tegen zichzelf aan kunnen lopen. Het eerste aspect levert weinig discussie op: verschillende leerlingen behoeven een verschillende aanpak, dat is duidelijk. Zelf zou ik dat liever willen scharen onder pedagogiek dan onder psychologie. De LinkedIn discussie, of in de gemiddelde zangles de psychologische aanpak belangrijker is dan de vocaal-technische, gaat dan ook vooral over het laatste aspect. Wat doe je met leerlingen die last hebben van podiumangst, die niet durven te zingen en/of die gehinderd worden door persoonlijke problemen? Daar moet je als

zangdocent toch ook iets mee, maar wat en hoe ver ga je? Na vijf reacties maakt de zomervakantie dat de discussie hierover vroegtijdig stopt.

Een week later valt bij mij het enige tijd geleden bestelde tijdschrift Performance Research op de mat. Het thema is: *On failure*. Ik bestelde het tijdschrift vanwege de intrigerende titel. Die ruikt voor mij naar een echt taboe. Als ik onderzoek hoe *failure* vertaald wordt in het Nederlands lees ik onder andere: mislukken, falen, afgaan, misgaan, floppen. Dat zijn echt zaken waar niemand het graag over heeft, en al helemaal niet in het openbaar... Kijk ter referentie op het nieuwsoverzicht van Facebook en je zou geloven dat het leven uit niets dan voorspoed bestaat, dat iedereen stikt van het werk, in blakende gezondheid verkeert en volop aan het optreden is. Crisis, wat crisis?! Nog zonder dat ik het tijdschrift gelezen heb, zorgt alleen de titel er al voor dat het onderwerp 'psychologie en zingen' weer naar boven borrelt. En dan in het bijzonder dit onderwerp: de angst om als zanger te mislukken. Mijn persoonlijke ervaring is dat de angst om fouten te maken, om niet steeds perfect te zijn, om eventueel voor gek te staan, ten grondslag ligt aan veel van de psychologische barrières waar we als zanger en ook als zangdocent mee te maken krijgen.

Het onderwerp heeft zich inmiddels in mijn onderbewustzijn genesteld en zo lees ik ineens op mijn eigen website een quote waarvan ik vergeten was dat ik hem erop had gezet: *Creativity is allowing yourself to make mistakes. Art is knowing which ones to keep* (Scott Adams). Deze uitspraak is voor in de gemiddelde leskamer wellicht iets te hoogdravend. Maar lees vooral de eerste zin nog eens: Jezelf toestaan om fouten te maken. Hoe mooi is dat? En hoe weinig gebeurt het? Wanneer was de laatste keer dat je lekker 'fout' bezig was? Staan wij onszelf eigenlijk voldoende toe om fouten te maken? En staan we het onze leerlingen voldoende toe? Ik moet eerlijk zeggen dat ik op dit vlak nogal eens verschrikkelijke verhalen hoor, vooral tijdens de nascholingscursussen voor zangdocenten die ik met collega Jolande Geven organi-

FAILURE
IS
SUCCESS
IF WE
LEARN
FROM IT

The greatest
failure is the
failure
to try.

*
Wie nooit
fouten maakt,
maakt meestal
niets
*

Failure
teaches
success

There is only
one thing that
makes a dream
impossible to
ACHIEVE: THE
fear of failure

My great concern
is not whether you
have failed, but
whether you are
content with your
failure.

FAILURE
****IS NOT****
FINAL

I ♥
FOUTEN

seer. Meestal gaat het dan om typische conservatorium-ervaringen, waarbij lessen jarenlang plaatsvonden in een sfeer van angst. Wat doet dat met je als zanger? En als toekomstig zangdocent? En: Is het niet erg lastig om vanuit een dergelijke ervaring, waarbij er nauwelijks ruimte was om fouten te maken, les te gaan geven en daarbij wél een veilige en speelse leeromgeving te creëren? In hoeverre worden deze treurige ervaringen, misschien geheel onbewust, weer doorgegeven aan een volgende generatie zangleerlingen?

Nog niet zo lang geleden gaf ik een zangles aan een jonge compositiestudente. Ze zong een eigen stuk en begeleidde zichzelf aan de piano. Het stuk was prachtig en haar pianospel en zang zeker niet slecht. Ik vertelde haar dat, legde haar uit wat ik goed vond aan haar zang en pianospel en noemde een aantal punten waar ze aan zou kunnen werken. De studente, een eerstejaars, was totaal verbaasd over mijn feedback. Ze had hiervoor twee jaar zangles gehad en in die tijd had haar docente niet één keer iets positiefs tegen haar gezegd. Ze was er dan ook overtuigd van dat ze een waardeloze stem had en niet kon zingen...

Zelf denk ik dat het erg belangrijk is om als zanger zowel je sterke als je zwakke punten goed te kennen. Daarin ligt voor ons als zangdocent een taak. Als je als zanger steeds

alleen maar hoort wat er niet goed is, is het logisch dat je op den duur je mond niet meer open durft te doen, laat staan dat je het podium op zou durven.

Het vooral focussen op wat er (nog) niet goed is, is naar mijn idee echt iets dat in onze Nederlandse cultuur zit ingebakken. Amerikanen pakken dat meestal heel anders aan, die beginnen juist met te benadrukken wat er allemaal fantastisch is. Dat vinden wij dan al weer snel overdreven en misschien zelfs onoprecht. Zoals een studente ooit tegen me zei: "Je hoeft niet eerst al die positieve dingen tegen me te zeggen hoor, je kunt wel meteen naar de kritiek gaan, daar kan ik wel tegen." Alsof je alleen van kritiek iets kunt leren. Niets is minder waar.

Jaren geleden volgde ik in Canada een 4-weekse jazzworkshop waarin ook masterclasses waren opgenomen door de Ghanese masterdrummer Abraham Adzenyah. Niemand van ons had enige ervaring met Afrikaanse dans en percussie dus we voelden ons behoorlijk geremd. Abraham had een hele goede en ook leerzame quote waarmee hij ons aanspoorde – ik gebruik hem nog regelmatig: *If you make a mistake, please make it big so we can all learn from it!* Dus als je een fout maakt, doe het dan ten minste in volle overgave.

In mijn boek 'Professioneel Zingen voor Iedereen' beschrijf ik een viertal bij zangers veelvoorkomende mentale valkuilen: Mooi willen zingen, aardig gevonden willen worden, jezelf willen bewijzen en jezelf naar beneden halen.

Als docent vind ik dat vooral de eerste valkuil, mooi willen zingen, het leerproces nadelig beïnvloedt. Het op zichzelf begrijpelijke streven naar schoonheid en perfectie heeft in de praktijk meestal een zeer beperkende en remmende werking. Leerlingen durven de controle niet los te laten, verkrampen, durven niets meer uit te proberen en zijn bang voor elk kraakje en iedere oneffenheid. Met als gevolg een resultaat dat weinig boeit.

In mijn lessen maak ik dan ook graag gebruik van improvisatie: bij deze lesvorm móet je de controle wel loslaten. Je kunt namelijk alleen uitvinden wat wel en niet werkt door in alle vrijheid te zingen en te experimenteren. Hoe meer fouten je hierbij maakt, hoe meer je leert (en inderdaad: *Please make it big so we can all learn from it!*). Voordat we ermee aan de slag gaan, adviseer ik de leerlingen altijd eerst om het verlangen om 'mooi te zingen' naast zich neer te leggen. "Leg het maar even hier rechts op de piano dan kun je het straks weer meenemen". Deze uitleg doet het ijs vaak breken en brengt meteen ook enige opluchting teweeg.

De wens mooi te zingen kan ook het zingen van harmonisch moeilijke noten in de weg zitten, bijvoorbeeld bij het gealtereerd zingen (hierbij zing je niet laddereigen tonen over een akkoordenschema). Het bijzondere is dat het zingen van harmonisch moeilijke noten ook vaak fysiek meer inspanning kost. Deze spanning wordt door zangers vaak geïnterpreteerd als zijnde 'fout' en het houdt ze tegen deze noten in de praktijk te gebruiken. Sommige van mijn gevorderde studenten konden dan ook pas gealtereerd zingen nadat ik ze adviseerde lelijk te zingen, "doe maar wat". Pas toen rolde al het geleerde er feilloos uit.

Uiteindelijk komt het erop neer dat we onszelf kunnen toestaan fouten te maken. En wat is 'fout'? Wat soms in eerste instantie 'fout' lijkt, verandert niet zelden in een onverwachte muzikale en vocale ontdekking. Ook is het leren opvangen en/of verbeteren van fouten goed om muzikaal zelfvertrouwen te krijgen. Als zanger word je er vrijer door, ook wanneer je bijvoorbeeld je tekst kwijtraakt. Van fouten leer je vaak het meest. Een leerling gebruikte onlangs de mij onbekende spreuk: "Wie nooit fouten maakt, maakt meestal niets".

Dat komt dichtbij mijn devies 'Fouten maken mag' (of eigenlijk liever nog 'Fouten maken moet!'). Liefst zo vaak en zo veel mogelijk: thuis, tijdens repetities én in de leskamer. Mocht er dan tijdens een uitvoering iets niet gaan zoals bedoeld, dan weet je dat je het kunt oplossen, omdat je dat al vaker hebt gedaan. Ook voor de omgeving is het prettig om te maken te hebben met een zanger of zangdocent die niet bij elk foutje zijn concentratie verliest of boos wordt. Als je als zanger of als zangdocent fouten

accepteert en dat ook uitstraalt, geef je impliciet aan anderen toestemming hetzelfde te doen. Dat maakt je tot een aantrekkelijke persoonlijkheid, zowel om mee om te gaan, alsook op het podium en in de leskamer. Zoals de Japanners zeggen: *Failure teaches success!*

Masterclass Margreet Honig en Kelvin Grout

Van 23 t/m 25 november 2012 geeft Margreet Honig een masterclass, bedoeld voor aankomende professionele zangers en gevorderde amateurzangers. Pianist Kelvin Grout zal de kandidaten begeleiden. De masterclass maakt deel uit van een door de stichting Kamermuziek Soestdijk georganiseerd Liedweekend waarin ook nog een recital door de sopraan Sonja van Lier en twee interessante lezingen zullen plaatsvinden.

Waar: Kontakt der Continenten, Soesterberg.
Aanmeldingsformulier en meer info te vinden op www.stichtingkamermuzieksoestdijk.nl

Een gesprek met schrijfster, psycho-analytica Christa Widlund

Christa Widlund (foto: Bert Niehuis)

Psychoanalytica Christa Widlund (alias schrijfster Anna Enquist) is altijd gefascineerd geweest door zowel muziek als psychologie. Ik kan me nog goed herinneren hoe ze tijdens de introductieweek voor de eerstejaars van het conservatorium, begin tachtiger jaren van de vorige eeuw, een lezing gaf over podiumangst. Haar passie voor beide disciplines vormt een prima basis voor een interessant gesprek.

door Irene Maessen

Muziek en de psyche

Christa Widlund studeerde psychologie in Leiden. Vervolgens studeerde ze piano aan de conservatoria van Den Haag en Amsterdam. Ze doceerde psychologie aan het Sweelinck conservatorium te Amsterdam en begon een gespecialiseerde opleiding psychoanalyse. Toen ze in 1987 ging werken als psychoanalytica stopte ze met haar muzikale carrière; tevens begon ze gedichten te schrijven. Tussen 1991 en 1994 verschenen drie gedichtenbundels onder haar pseudoniem 'Anna Enquist'. Haar eerste roman 'Het Meesterstuk' werd in 1994 gepubliceerd, waarna nog vele publicaties volgden. Haar beide passies, muziek en psychologie, zijn vaak in haar werk terug te vinden. Zo is een van de hoofdpersonages in haar roman 'Het Geheim' een pianiste. Onlangs verscheen van haar de roman 'De Verdovers'.

Spontane inval

In de eerste klasrestauratie van het Centraal Station in Amsterdam vertelt Christa Widlund op lichte toon dat ze destijds heel spontaan aan haar conservatoriumstudie is begonnen. Ze deed voor haar studie psychologie een stage in een inrichting in Den Haag, en op de terugweg naar huis kwam ze langs een gebouw en daar stond 'Conservatorium' op. Ze liep naar binnen en haalde een inschrijfformulier. Ze poetste samen met haar oud-pianoleraar haar pianospel weer wat op, deed auditie in Den Haag en

werd aangenomen. Ze wilde geen psychotherapeut worden die haar hele leven zou zeggen: "Eigenlijk had ik de muziek in gewild.....".

'Spreekuur' voor studenten

Na haar conservatoriumstudie, die ze afrondde in Amsterdam, kreeg ze een aanstelling als psycholoog aan het Sweelinck conservatorium. Dit was een uitgesproken kans om haar twee ambities te combineren, muziek en psychologie. Aanvankelijk gaf ze daar pedagogie en (ontwikkelings- en leer-)psychologie, maar alras stuurde ze toenmalig directeur Han Lyre een voorstel om ook een aantal uren per week 'spreekuur' te houden als psychotherapeut. Ze kwam in aanraking met studenten die studieproblemen hadden of van leraar wilden veranderen. Problemen als het loskomen van de ouders, zelfstandigheid, relatieproblemen en podiumangst behandelde ze in een aantal korte sessies en dat bleek te helpen. De studenten hadden vertrouwen in haar als therapeut omdat ze zelf musicus was. Met de muziekstudenten was het goed werken volgens Christa Widlund, want ze hadden allemaal een motivatie, een passie.

Hinderlijke spanningen

In 1995 schreef Christa Widlund een artikel met de titel 'Spanningen bij musici'*. In dit artikel gaat ze dieper in op

allerlei spanningen waarmee een (uitvoerend) musicus te maken kan krijgen. Het is evident dat het reduceren van hinderlijke spanningen het leerproces positief zullen beïnvloeden. Hieronder volgt een aantal voorbeelden van spanningen die in het artikel worden omschreven.

- Fysieke spanningen vallen het eerste op. Soms kan men het lichamelijk functioneren verbeteren door houdingverbeterende therapieën of ontspanningstherapieën, maar vaak zijn de lichamelijke en psychologische problemen met elkaar verbonden. Veel spanningen waar een musicus last van heeft hebben een psychologische oorsprong.

Omdat de muziekstudent steeds vroeger begint met het bespelen van een instrument kan de verhouding tussen de muzikale en persoonlijke ontwikkeling worden verstoord. Als een musicus 'sociaal' in het leven staat zal hij of zij een realistischer zelfbeeld kunnen ontwikkelen en op een natuurlijke (spanningsloze) manier met het vak omgaan.

- Spanningen die te maken hebben met onzekerheden op het podium kunnen worden verminderd door onder andere een betere werkhouding, werkdiscipline (bijvoorbeeld het geconcentreerd en beter voorbereiden van een concert).

tijdens het musiceren. Dit musiceren is vaak een emotionele actie en het is noodzakelijk dat de leraar bepaalde onbewuste 'fouten' registreert. Dit bewustwordingsproces werkt in de psychotherapie op dezelfde manier.

Het gevaar bestaat dat er tijdens het lesgeven alleen wordt behandeld wat de leerling (nog) niet kan. Als een student alleen wordt geattendeerd op wat hij of zij nog niet kan, kan het zelfvertrouwen ernstig worden geschaad of de motivatie verdwijnen. Dit is in de psychotherapie ook het geval. Men mag niet vergeten wat er al wél allemaal goed is en dit moet worden bevestigd door op de juiste wijze te studeren wat reeds goed aanwezig is. Van daaruit wordt de beheersing van het instrument verder uitgebouwd.

Plateaus

Net als in de psychotherapie manifesteert in muziekonderwijs de ontwikkeling zich in plateaus. Tijdens zo'n plateau lijkt er geen vooruitgang te zijn, maar deze schijnstilstand is in wezen een voorbereiden op de volgende groeisprong. Men moet eenvoudigweg de tijd nemen om weer een sprong vooruit te kunnen maken. Sommige dingen kosten nu eenmaal tijd om tot uiting (rijping) te komen. In deze haastige tijd, waarin conservatoria genood-

- De muziek zelf kan de oorzaak zijn van de spanning, als het een erg moeilijke compositie is bijvoorbeeld. Dan kan men kiezen om een makkelijker stuk uit te voeren of zorgen dat er niet veel andere spanningverhogende factoren een rol gaan spelen, zodat er geen opeenhoping van spanningen plaatsvindt. Dikwijls maakt dit ophopen van verschillende spanningen dat de musicus geblokkeerd kan raken. Ook het accepteren van (het niet schrap zetten tegen, of schrikken van) spanningen die het vak nu eenmaal met zich mee kan brengen, helpt om de spanningen te leren beheersen.

- Privéproblemen als relatieproblemen, geldzorgen, gezondheidszorgen, onzekere huisvesting kunnen het functioneren van de musicus negatief beïnvloeden. Een goede verhouding tussen leraar en leerling is van zeer groot belang. Als er in de lessituatie wederzijds vertrouwen is kunnen veel spanningen worden vermeden en zal de overdracht van kennis sneller en effectiever gaan.

Overeenkomsten

Ons gesprek ging vervolgens over het (vaak psychologische) proces van het lesgeven. Daarbij waren de overeenkomsten met de psychotherapie opvallend. In de lessituatie dient de leraar zich bezig te houden met het talent van de student (en niet met zijn of haar eigen kunnen) en maakt de leraar de leerling bewust van wat hij of zij doet

zaakt zijn door bezuinigingen de studie te verkorten, is het heel moeilijk het talent de tijd te geven om te groeien. Christa Widlund heeft tijdens haar werk op het conservatorium gepleit om het studieplan beter af te stemmen op de behoefte van de leerling. Net als in de psychotherapie wordt de verhouding tussen de leraar (therapeut) en de leerling (cliënt) eerst versterkt en dan langzaam afgebouwd. Zo zouden beginnende muziekstudenten meer lessen kunnen krijgen en zou de frequentie van de lessen langzaam afgebouwd kunnen worden naar het einde van de studie, zodat de overgang naar zelfstandigheid vloeiender en natuurlijker verloopt.

Tot slot drukte Christa Widlund mij op het hart nog een woord te wijden aan de erbarmelijke toestand van het muziekonderwijs juist in die zo belangrijke beginfase, namelijk in het basis- en middelbare onderwijs. Het verdwijnen van de muzikscholen maakt (daarnaast) dat het in een vroeg stadium opsporen van talent verloren gaat. Hiermee wordt de kwaliteit van het professionele muziekonderwijs in ernstige mate ondermijnd.

* Uit: 'Muziekpsychologie'(red. Frans Evers), 1995
hfst.7 'Spanningen bij musici' door Christa Widlund

Zingen is 'in the mind'

Psychologie in de zangles? Of 'schoenmaker blijf bij je leest'? De ene zangpedagoog vindt dat zangpedagogen moeten blijven werken vanuit hun 'core-business', namelijk de zangtechniek. De ander beargumenteert dat stem en zanger een geheel zijn, en dat een meer geïntegreerde aanpak in de zangles daarom tot betere resultaten leidt. Op onze eigen digitale pagina 'Zangpedagogen' op Linked-In is al de gehele zomer een boeiende discussie gaande. De ervaren Amerikaanse zangpedagoge Pearl Shinn Wormhoudt schrijft in haar boek 'With a Song in my Psyche' in 2001 al diepgaand over dit onderwerp.

door Antje de Wit

In 'With a Song in my Psyche' breekt Wormhoudt een lans voor het geven van aandacht aan de psychologische kanten van zingen. Het is een uniek boek, omdat het nu eens niet gericht is op zangtechniek zoals de meeste boeken over zingen, maar juist de psychologische en neurologische kanten uitvoerig verkent en uitwerkt. In het boek poneert Wormhoudt dat zangers en zangdocenten gemiddeld te sterk geconcentreerd zijn op de technische aspecten van zingen, terwijl juist mentale kwesties veel invloed hebben op verdere vocale ontwikkeling en prestatie. In haar visie leidt zo'n bredere aanpak uiteindelijk ook tot een beter 'technisch' resultaat. Je moet zorgen dat de psyche van de zanger meewerkt in plaats van tegenwerkt, schrijft ze.

Zingen is een product van ons brein. Miljoenen neuronen (= zenuwcellen) zijn actief als we muziek maken en zeker ook als we zingen. Wormhoudt maakt een uitgebreide opsomming van de vele neurologische en psychologische aspecten. Het zenuwstelsel controleert onze lichaamshouding en lichamelijke bewegelijkheid. De positie van het strottenhoofd en de stembanden worden gestuurd. Ons brein herinnert zich toonhoogte, melodisch verloop en ritme. De zintuigen, met name gevoel (= tastzin) en gehoor, geven actief feedback-informatie aan de hersenen. Het brein coördineert de articulatie van woorden. In het recente boek van Cora Canne Meijer (2011) wordt dit geheel de 'innerlijke opdracht' genoemd.

Zingen beïnvloedt ons brein. Onze liederen handelen over gedachten en emoties. We hebben ervaringen en gevoelens gerelateerd aan bepaalde melodieën of teksten. In ons worden al zingende een bepaalde betekenis, emotie en expressie actief gemaakt. We moeten ook psychisch

omgaan met een omgeving, publiek en verwachtingen. Die neurologisch activerende werking van muziek op het brein is wonderlijk. Wormhoudt schrijft: "Als je zingt, maak je een soort reis door je herinneringen en ervaringen die zijn opgeslagen in allerlei delen van je hersenen". Zingen activeert intensieve verbindingen bijvoorbeeld tussen de linker- (o.a. taal, grammatica) en de rechterhersenhelft (o.a. melodie, betekenis). Het indrukwekkende boek 'Musicofilia' (2007) van Oliver Sacks ondersteunt Wormhoudts bevindingen. Muziek en vooral zingen kan direct en onbedoeld niet alleen herinnering, maar soms zelfs spraak of beweging terug geven aan mensen met ingrijpend hersenletsel en daaraan gerelateerde lichamelijke beperkingen.

In 'With a Song in my Psyche' pleit Wormhoudt voor een brede aanpak in de zangpedagogiek. Geluid is in ons lichaam en van ons. Ze schrijft: "In het leerproces (...) ontdekt de zanger niet alleen zijn eigen/echte stem, maar ook zichzelf". Idealiter gaan de ontwikkeling van de zangstem en de ontwikkeling van de persoonlijkheid hand in hand. In 'Singing and Imagination' (1998) onderschrijft Thomas Hemsley deze visie volledig met de woorden: "The voice is the singer". Iedere vorm van zangpedagogiek waarin de stem als een separaat 'instrument' wordt beschouwd, vinden zij beiden beperkt en minder interessant. Zingen is namelijk niet alleen klank maken, maar komt voort uit een sterke innerlijke drang tot expressie en intermenselijke communicatie. In die vocale expressie zijn we in zekere zin kwetsbaar. Hoe zal onze omgeving die stem, emotie, verbeelding, verhaal of visie ontvangen? Dat is in de schoolklas spannend, in de zangles en zeker op het podium of in een competitie. Wat is er nodig om die spanning te kunnen hanteren?

Het ontwikkelen van zelfvertrouwen van de leerling in zichzelf en in zijn/haar 'instrument' is een essentieel onderdeel van de zangpedagogiek volgens Wormhoudt. Zangpedagogen moeten daartoe getraind worden in *empathic listening*. Je moet je als docent kunnen inleven in het karakter, persoonlijkheid en ervaringen van de zangleerling. Uitgangspunt is dat zingen bedoeld is om te communiceren. Techniek komt op de tweede plaats en is dienstbaar aan het hogere doel. Een lastige mentale valkuil voor veel zangers is het technisch perfectionisme. Een geruststellende gedachte is misschien dat de perfecte uitvoering niet bestaat of uiterst zeldzaam is. Wormhoudt nodigt uit tot ontspanning met de woorden: "My goal is to share music, not to be perfect". Als praktische tips tegen podiumangst noemt zij:

- adem- en ontspanningsoefeningen
- aandacht voor een gezonde leefstijl, vooral genoeg drinken, juist tijdens repetities en bij stress
- een persoonlijke rituele handeling verzinnen, met positief effect op je welbevinden, en die herhalen.

Ook suggereert ze oefeningen die uitnodigen tot 'vrijer' zingen, zoals dansen tijdens het zingen, vocaal improviseren en al zingende gebruik maken van visualisaties.

Inmiddels zijn we ruim een decennium verder. Wormhoudts hartenkreet in boekvorm blijft een uniek boek qua onderwerp en diepgang. De psychologische aspecten van zingen krijgen tegenwoordig iets meer aandacht. In Ineke van Doorn's mooie boek 'Professioneel zingen voor iedereen' (2009) herken je de populaire 'mindfulness'-aanpak. In een kort hoofdstuk getiteld 'Stem en geest' wordt geadviseerd om een open, niet-oordelende en nieuwsgierige houding aan te nemen als je wilt leren zingen. Bovendien verschijnen er nieuwe loten aan de boom der vocale werkwijzen waarin juist de verbinding tussen zingen en de persoonlijkheid van de zanger gezocht wordt o.a. de 'stembvrijding'. In 'Jouw ziel wil zingen' (2011) pleit Jan Kortie voor het omarmen van de onzekerheid als een bron van muzikale inspiratie.

Zingen is 'in the mind'. Het gesprek hierover gaat voort zeker op het komende symposium van de NVZ. In de sociale media is dit gesprek al begonnen. Vanuit de discussie op Linked-In geef ik tot besluit twee citaatjes die een reactie zijn op de stelling:

In de gemiddelde zangles is de psychologische aanpak belangrijker dan de vocaal-technische.

Marjolein Koetsier schrijft: 'Sluit me in grote lijnen aan bij vorige sprekers. Interessante stelling, dat zeker en kan me ook helemaal vinden, dat de stem de spiegel van

de ziel is, maar dat sluit de stelling 'schoenmaker blijf bij je leest' niet uit. En een meer holistische aanpak in een zangles kan geen kwaad. Altijd goed het doel definiëren als student en docent. Aansluiten bij de leerling. Maar nooit voor psycholoog spelen in een zangles!!

Annemiek Brouwer schrijft: "Amerikaanse bariton Thomas Hampson twitterde pas geleden: 'We don't present our voices to the audience, we resonate our souls.' Het is de wijze van musiceren die dat laat gebeuren. Het verfrist, geeft inspiratie, nieuwe muzikale ontwikkeling, energie."

U kunt aanhaken bij deze discussie op Linked-In, de groep 'Zangpedagogen'. En anders in ieder geval op 6 oktober in Utrecht!

Bronnen:

NVZ website, www.zangpedagogen.nl en klik door naar Linked-In

'With a Song in my Psyche' (2001), Pearl Shinn Wormhoudt, XLibris.com

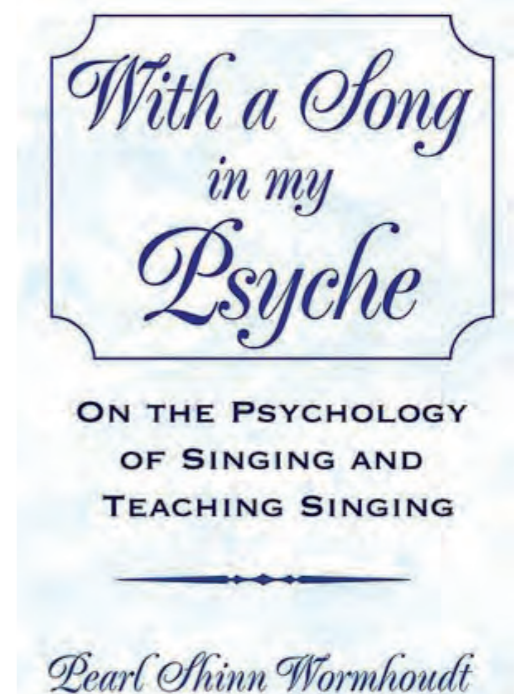
'Singing and Imagination' (1998), Thomas Hemsley. Oxford university Press

'Musicofilia' (2007), Oliver Sacks, Verhalen over muziek en het brein. Meulenhoff, Amsterdam

'Jouw ziel wil zingen' (2011), Jan Kortie, Over de vreugde van stembvrijding. Ten Have

'Professioneel zingen voor iedereen' (2009), Ineke van Doorn. Strengholt United Media

'Over zingen gesproken' (2011), Cora Canne Meijer. Drukkerij Pascal, Utrecht

Een beginnend conservatoriumstudent heeft meestal geen enkele kennis van de Italiaanse taal. Hooguit is hij of zij bekend met de parodie die in reclamespots en grappenmakerij een folkloristisch en zelfverzonnen geluid als Italiaans typeert. Daar heeft een ambitieuze zanger echter niet genoeg aan. Luca Avanzi, docent Declamatie Italiaans aan het Utrechts Conservatorium, werkt samen met de zangstudenten aan hun 'Dizione'.*

Italiaanse zangers

Studenten worden ook geconfronteerd met uitvoeringen van Italiaanse artiesten, en niet per se operazangers, maar ook acteurs, popzangers etc. Dit om nogmaals de correcte uitspraak te horen of – nog leuker – hun fouten te herkennen. Want niet alle artiesten willen (of kunnen?) de dictieregels toepassen.

Sfeer en emotie

Al het geleerde wordt toegepast op teksten. Daarvoor gebruik ik liever geen bekende aria's en liederen, om ervoor te zorgen dat de muziek de gesproken tekst niet beïnvloedt. Ik geef de voorkeur aan gedichten, die minder clichés vertonen en in een actuelere taal geschreven zijn. De teksten worden samen vertaald en geanalyseerd, ook op basis van hun historische en literaire achtergrond. Internet en Google-vertalen, waartoe veel studenten hun toevlucht nemen, geeft heel povere resultaten; vertalen tijdens de les is veel leerzamer en leidt automatisch tot discussie en tot een analyse van de tekst. In de groep ver-

Italiaans voor (opera)zangers

door Luca Avanzi

Het Italiaans is op het eerste gezicht bijna fonetisch geschreven: op enkele uitzonderingen na staat elke letter (of lettercombinatie) voor één klank. Uiteraard moet je weten wat die klank is, want de Italiaanse 'v' klinkt volstrekt anders dan zijn Nederlandse evenbeeld. Basale uitspraakregels zouden misschien voldoende kunnen zijn voor vakantiegangers die zich met een taalgidsje bij een tankstation of in een restaurant verstaanbaar willen maken.

Officiële dictie

Voor een zanger gelden echter andere normen dan voor een toerist bij een tankstation. Zijn taal moet zuiver en schoon klinken. Zelfs een Italiaanse native speaker moet de officiële uitspraakregels leren en toepassen. We kunnen misschien niet verwachten dat het niveau van de uitspraak van onze studenten dat van een Italiaanse zanger haalt, maar we moeten er in de korte tijd die ons ter beschikking staat, ten minste naar streven. Daarbij komt dat onze studenten heel verschillende linguïstische achtergronden en daardoor heel verschillende uitspraakproblemen hebben.

Analyse en correctie

Het werk begint met het onderscheiden van open en gesloten klinkers en stemloze en stemhebbende medeklinkers. De diverse moedertalen veroorzaken diverse problemen bij het reproduceren van de Italiaanse klanken. Het is dus belangrijk de verschillende articulaties te analyseren om ze te kunnen corrigeren. Hierbij hebben

degenen die dat zogenaamde Italiaanse geluid reproduceren en denken dat 'het klopt', een extra probleem: ze moeten hun zogenaamde kennis wissen voor ze met een schone lei kunnen beginnen. Een mooi voorbeeld van wat Nederlanders denken dat Italiaans is (zoals ze denken dat het moet klinken), is de uitroep "Pico bello!". Dit is een soort nep-Italiaans, en wordt doorgaans op bijbehorende nep-Italiaanse manier uitgesproken...

Klinkers

Alle Italiaanse woorden eindigen op een klinker (tenzij ze om poëtische redenen zijn bekort). Dit maakt de klinkers bijzonder aanwezig en daarom is hun uitspraak heel belangrijk. Vooral de gesloten klinkers stellen studenten voor grote problemen. Dit geldt met name voor studenten met een Germaanse taal als achtergrond – de meerderheid –, en het kost vaak vrij veel tijd voordat de juiste uitspraak is bereikt. Er zijn helaas nogal veel actieve zangers die 'giooorno' met een ongepaste open 'o' zingen.

Het belang van grammatica

Of een klinker open of gesloten is, kan lexicaal bepaald zijn. Dan is het een kwestie van uit het hoofd leren of van tevoren opzoeken. Maar heel vaak is het grammaticaal bepaald en is de uitspraak af te leiden uit de regels. Grammatica is daarom niet alleen belangrijk om vat te krijgen op de structuur van de taal en de teksten te kunnen begrijpen en vertalen, maar ook om ze correct te kunnen uitspreken! Al deze behulpzame regels moeten dus in de loop van de cursus worden doorgenomen.

Medeklinkers

Wat de medeklinkers betreft: die moeten bij de meeste studenten veel meer stemhebbend worden. Er is heel vaak te weinig verschil tussen 'p' en 'b', 'c' en 'g', 't' en 'd', 'f' en 'v'; regelmatig is de 'p' te explosief en de 'd' te nat... Bij IJslandse studenten hebben we te maken met het fenomeen van de 't' die anders wordt uitgesproken als hij geplaatst is naast verschillende klanken. De 'r' vormt niet alleen een probleem voor de Chinezen, maar ook voor zangers die door hypercorrectie tot een te scherpe, Spaansachtige uitspraak komen. Dit is uitermate storend bij het zingen, want het springt boven alle andere klanken uit; deze fout doet enorm afbreuk aan het resultaat. De dubbele medeklinkers, zoals in *bello* of *tutto*, zijn voor vrijwel alle studenten problematisch: ze worden praktisch nooit 'dubbel' genoeg uitgesproken, bijvoorbeeld door tussen twee stemloze medeklinkers als de dubbele t in *tutto* een pauze in te lassen. Het is bijna alsof de studenten niet zouden durven omdat het in hun oren overdreven klinkt. Derhalve moedig ik hen juist aan te 'overdrijven' en niet te schromen. Daarnaast geef ik hun steevast de opdracht mee: 'Articuleer het geheel voor in de mond, doe de mond open, beweeg de lippen!' Zeker is dat we niet alleen enkele klanken moeten corrigeren: het is een kwestie van een juiste mondhouding en die bereik je niet alleen door de correctie van een aantal losse basale klanken. Neem de voornaam Carlo: de Nederlandse uitspraak van de a leidt tot de verkeerde uitspraak van de r en die van de r leidt tot de verkeerde uitspraak van de l.

telt iedereen hoe hij/zij de tekst ervaart en welke sfeer en emoties die bij hem/haar oproept. Bij deze activiteit zijn de grammaticalessonen, die aan de declamatielessen voorafgaan, zeer belangrijk.

Eindresultaat

Er worden ook oefeningen gedaan om de emoties en de reacties van het lichaam op deze emoties te begrijpen en te versterken. Als je denkt aan iets angstigs en vervolgens observeert hoe je fysiek reageert, hoe je adem gaat halen, waar de spanningen in je lijf zitten, kun je deze reactie onthouden en gebruiken om je vertolking te verbeteren. De resultaten hiervan kunnen natuurlijk een goede steun zijn in de vertolking van een tekst. Het eindresultaat is te zien als alles is toegepast op de tekst die inmiddels uit het hoofd is geleerd en individueel is verwerkt en bewerkt.

* *Dizione* = *Algemeen Beschaafd Italiaans*

Luca Avanzi heeft Moderne Talen en Literatuur en aan de Theaterschool gestudeerd. Hij werkt als docent Italiaanse declamatie aan het Utrechts Conservatorium. Hij is verder actief als docent Italiaans, toneelspeler en publicist. Hij is eigenaar van het Italiaanse taalinstituut Accademia Avanzi in Utrecht. Meer info: www.italiaansinutrecht.com

Plankenkoorts
geschreven door Rob Faltin
Hogrefe Uitgevers, Amsterdam
ISBN 978-90-79729-36-4
€19,95

Boekbespreking

Plankenkoorts is een zelfhulpboek over podiumangst. De auteur, Rob Faltin, is gezondheidszorgpsycholoog, psychotherapeut en gedragstherapeut. Dat Faltin daarnaast ook professioneel musicus is en dus weet hoe het is om voor een groot publiek te staan, geeft een extra dimensie aan zijn boek. Als auteur kan hij daardoor putten uit zowel zijn psychologische kennis als ook zijn eigen ervaring en ervaringen van collega musici.

door Jolande Geven

Het boek gaat over 'ongewenste' plankenkoorts. Hier wordt onder verstaan buitensporige angst tijdens het geven van presentaties op het werk of in de vrije tijd. Dit in tegenstelling tot 'gewenste' plankenkoorts: de gevoelens of gedachten die een extra positieve dimensie geven aan een optreden.

Het is een zelfhulpboek, dus lezen alleen helpt niet. De methode achter dit boek is de cognitieve gedragstherapie. In de cognitieve gedragstherapie wordt er vanuit gegaan dat vermindering van de situaties waar iemand bang voor is die angst in stand zal houden, en dat je er daarom alleen vanaf kunt komen door jezelf geleidelijk bloot te stellen aan de situaties waarin je die angst voelt. Door dit lang genoeg vol te houden, kun je ontdekken dat de angst na verloop van tijd minder zal worden. Dit wordt wel het 'doorbreken van de angstcirkel' genoemd.

De opbouw van het boek geeft een stapsgewijze aanpak om deze cirkel te doorbreken. De eerste tien – korte – hoofdstukken bevatten veel uitleg en behulpzame oefeningen om de plankenkoorts effectief te verminderen. Onderwerpen zijn o.a. : 'Hoe vergroot ik mijn zelfvertrouwen', 'Hoe verhoog ik mijn motivatie', 'Hoe verander ik angstwekkende gedachten'. Aangeraden wordt om een vriend of vriendin als coach te vragen. Deze kan hulp bieden bij het uitvoeren van de oefeningen en steunen als het even te moeilijk wordt.

De overige zeven hoofdstukken bevatten oefeningen voor specifieke soorten plankenkoorts en geven aanvullende oefeningen bij klachten die meer van depressieve aard zijn. Met het laatste hoofdstuk kun je een handleiding maken voor de toekomst.

Kan dit boek iedereen van zijn/haar plankenkoorts afhelpen? Waarschijnlijk niet. Wel geeft het boek veel inzicht

in het fenomeen plankenkoorts. Als je samen met je coach het boek serieus doorwerkt zal er zeker een verandering zijn. Spreekt deze werkwijze je niet aan dan zal een andere aanpak of een professionele begeleiding meer soelaas bieden.

Helsinki

In de zomer van het jaar 2001 vonden er in de prachtige stad Helsinki twee congressen tegelijk plaats: het EVTA-congres (European Voice Teachers Association) en het IVTC (Intern. Voice Teachers Congress). Nederland was goed vertegenwoordigd met onder anderen onze toenmalige voorzitter Frans Huyts. Elly Ameling en Rudolf Jansen gaven een schitterende liederenavond en werden door het publiek enthousiast toegejuicht.

Mijn bijdrage bestond uit een lezing over de mannelijke alt, een lezing in drie talen, want er was belangstelling voor het onderwerp. Ik had mij al jaren verdiept in de mannelijke altstem. Aanvankelijk was dit een vrij onbekend onderwerp van studie ondanks dat er al veel alti op de concertpodia zongen. De uit Engeland komende Paul Esswood, Michael Chance en David Bowman behoorden tot de zeer bekende alt-zangers en ook de zo prachtig zingende Andreas Scholl was al opgedoken.

(In het laboratorium van prof. Schutte heb ik naast de beelden die al vele jaren bekend waren, de bewegingen van het stemapparaat via Voce Vista live kunnen zien tijdens het falsetteren. Het meest boeiend waren niet de opnames van goed geschoolde alti maar beelden van de mannenstem die 'per ongeluk' in falset terecht kwam. Voor mijn project verzamelden we opnames van beroemde alti: een rijke bron voor mijn lezing.)

Mij was gevraagd, in Helsinki, naast mijn (Engelstalige) praatje, een 'class' te geven. Deze 'class' verliep echter nogal tumultueus.

Onder het congrespubliek bevonden zich zeer deskundige collega's. Op foto's zie ik te midden van de luisteraars zitten: Roy Delp van de N.A.T.S, Norma Enns en Martin Vogel van de B.D.G, en een aantal gezichten van landelijke voorzitters, wier namen mij ontschoten zijn; het was bar spannend!

Vanwege het internationale karakter van het congres werd aan alle sprekers en docenten gevraagd ook tijdens lesdemonstraties Engels te spreken. Twee sopranen en een prille altus hadden zich gemeld. Van hen herinner mij echter vooral de kleine, Duitse sopraan. Ze was zeer eenzijdig Duitstalig maar wilde Poulencs 'Hôtel' zingen. À-là! Ai-ai, dat werd dus een les in uitspraak van de Franse taal. Mijnerzijds in het Engels/ Frans/ Duits.

De Duitse sopraan raakte echter duidelijk in verwarring door de mix van talen. Het publiek, dat de aanwijzingen

Ank Reinders

wél begreep, raakte vervolgens méér dan geïnteresseerd, zelfs bemoeizuchtig. Om de verwarring compleet te maken, zat op de eerste rij mijn partner, Duitser, die met grote regelmaat "Engels!!!!" tegen mij riep. In het Nederlands. Eén keer reageerde ik met: "O jááá!!!"

De voortreffelijke Finstalige pianist (zijn naam was Gustav Djubshöbäcka zie ik onder een foto staan) heeft mijn 'class' nog enigszins gered. Hij reageerde namelijk wel gewoon als ik hem per ongeluk in het Frans of Duits een vraag stelde. Ik had hem wel kunnen zoenen.

vance of the 3-day session as after, I was able to more easily research these topics back home. The EVTA staff has even offered help by way of setting up Skype sessions to get me up to speed. Now that's an example of European integration between colleague voice teachers!

On the second day of this three-day event I attended an online long-distance teaching session with two Finnish students of singing, led by Prof. Norma Enns, using state-of-the-art technology in one of the most prestigious concert venues of Helsinki. Earlier that day Prof. Enns had presented a lecture titled "Understanding and Using Visualization". This was followed by a presentation of Dr. Suzan Yarnall on the influence of visual metaphors within real time visual feedback on the vocal identity, and concluded with a brief discussion of distributed case studies among the attendees. Prof. Enns's beautifully prepared PowerPoint Presentation lined up visual and kinesthetic teaching aids voice instructors have used throughout the ages. Starting with the mirror and leading up to the present digital era, she discussed the challenges and rewards of using voice visualization software.

Both presenters agreed that Digital Visualization of the Voice can be successfully applied to all types of learners; from the listener as well as the talker, to the observer as

of voice teachers taking this course included a variety of skill level as far as handling, reading and interpreting computerized spectrograms was concerned. A number of them were rather advanced, having had the opportunity to attend previous seminars in the EVTA digital training series, or had extensive exposure otherwise. Most attendees however, lacked sufficient skills and experience to benefit optimally from the course offerings. This would also be my only point of criticism.

Nevertheless, in my opinion, this last installment of "Digital Resources in Vocal Pedagogy" has been, as stated, EVTA's best Pedagogy Session yet. The extent and depth of the classes were generous. On a social and cultural level this event was a resounding success as well. Congratulations to EVTA with the conclusion of the Leonardo II project. I hope there will be lots more to come - EVTA is ready for it!

De PEVOC (Pan European Voice Conference) in Praag, 21-24 augustus 2013, staat in het teken van 'Interdisciplinaire samenwerking'.
De onderwerpen zijn: Voice Medicine, Voice Therapy, Vocal Pedagogy en Voice Science.
www.pevoc.cz

Lax Vox tube

door José Lieshout

In het Bulletin van afgelopen februari staat een artikel over de Lax Vox tube. Naar aanleiding van dit artikel heb ik veel enthousiaste reacties ontvangen. Eén vraag kwam hierbij vaak terug: hoe kom ik aan zo'n tube? Deze vraag werd vooral gesteld door nieuwsgierige collega's die het eerst zelf eens willen uitproberen voordat ze al hun leerlingen ermee aan de slag laten gaan.

Tijdens het symposium op 6 oktober a.s. is er daarom de mogelijkheid bij mij een Lax Vox tube te kopen à 1,50 euro (zolang de voorraad strekt). Indien u zeker wilt zijn van een tube (u kunt er ook meerdere bestellen), kunt u het geld vóór 4 oktober a.s. overmaken naar rekening 2551885 t.n.v. José Lieshout te Amersfoort, onder vermelding van 'Lax Vox tube' + aantal. U kunt uw bestelling dan tijdens het symposium op 6 oktober bij mij ophalen.

well as the doer. The new media will enhance creative and effective teaching, provided it be used wisely. Dr. Yarnall explained how verbal metaphors could be underscored by the use of the visual feedback, and thus facilitate the development of vocal identity, ultimately enhancing the vocal timbre and self-expression of the student. Prof. Enns cautioned that the instructor not be carried away by overindulging in the new technology, but advised continuing to adjust pedagogical strategies, keeping in mind the learning style of the student as well as the teaching style of the teacher. One should strive for balance, the middle of the road. The teacher needs to stay aware of the fact that the tool is not the teacher. Even the newest and most comprehensive digital tool can never take the place of a well-informed, trained vocal pedagogue. As this was the final episode in the EVTA Digital Resources series, one could not help but observe that the group

Online long-distance teaching session with two Finnish students of singing, led by Prof. Norma Enns, using state-of-the-art technology in one of the most prestigious concert venues of Helsinki.

EVTA Digital Resources Training in Vocal Pedagogy: Final & Concluding Session

Van 6 - 10 juni j.l. vond in Helsinki een bijeenkomst plaats van de EVTA (European Voice Teachers Association), in samenwerking met de Finse Association of Teachers of Singing. Het onderwerp was 'Digital Resources Technology'. Petronella Palm, oud-bestuurslid, en Christa Bornhijm, penningmeester, hebben deze bijeenkomst bezocht. Een verslag van Petronella Palm (omdat dit verslag gedeeltelijk afkomstig is uit een evaluatie die bedoeld was voor de EVTA, is onderstaande tekst in het Engels).

door Petronella Palm

Having been a participant of two Vocal Pedagogy events in the previous EVTA series "Leonardo I", this past June I was lucky enough to be able to join EVTA for its concluding session in the "EVP Digital Resources Training", a Leonardo II project. This session which took place in Helsinki, was the last one of a series of six training weeks/weekends. The EVTA and six other member associations were indeed very fortunate to be the recipients of EU funds that make such events financially possible. That being said, I appreciate this last one as the winner of the three. Much has been gained in terms of planning, organization and logistics. Content-wise this is the one that will stay with me for a long time to come. Three intensive days of classes and workshops offered plenty of depth

and variation within the context of digital resources in the voice lesson. Moreover, I felt I was indulged with a smorgasbord of digital offerings, from which it was hard to pick and choose. How I wish I could have attended all sessions presented!

As mentioned, I needed to make a choice, and the most pressing interest in my own teaching and singing led me to attend all lectures and clinics available using visual and audio feedback of the voice, conducted by two extremely knowledgeable resource persons; Dr. Michael Büttner of Germany and Dr. Filipa Lã of Portugal. Unfortunately this also meant that I had to miss sessions on e-learning and developing internet content. Thanks to the fact that course materials were being provided online, both in ad-

Castraten, hun oorsprong, glorie en ondergang
 Essay geschreven door Ank Reinders
 Uitgeverij Eburon ISBN 9789059726390,
 €18,00

Stap voor stap gaat Ank Reinders door de geschiedenis van de zangkunst om het verschijnsel 'castraten' te beschrijven. Ze laat zien hoe nauw het succes van castraten verbonden is met het ontstaan van het genre opera. Het bijzondere van dit essay is echter dat Ank verder gaat dan alleen het beschrijven van het verschijnsel 'castraat'. Ook het verschijnsel 'eunuch' komt uitvoerig aan de orde. Een huiveringwekkende geschiedenis.

Boekbespreking

door Margreet Witsen Elias

Als men over castraten leest dan denkt men direct aan Italië. Ook in andere culturen kwam het ontmannen echter voor, zoals in China, waar vele eunuchen aan het keizerlijk hof werkten en woonden. Zij werden niet ontmand vanwege het verkrijgen van een bijzondere zangstem, maar om voortplanting te voorkomen. In 1855 ontdekte J.H. van Linschoten op zijn reizen in Afrika dat er een levendige handel bestond in gecasteerde jongens en meisjes die tegen hoge prijzen geëxporteerd werden naar India en China. Zij werden vaak al op vierjarige leeftijd gecasteerd en opgeleid voor haremdiensten. In India en Pakistan kent men heden ten dage de hajira's en kothi's, die niet volledig gecasteerd maar eigenlijk genitaal gemutilleerd worden. Zij vormen de 'third gender', die heeft moeten vechten voor het verkrijgen van dezelfde rechten als mannen en vrouwen, want alleen het mannelijke en vrouwelijke geslacht werd daar tot voor kort erkend. In Rusland kende men de Skopzen, die een kleine sekte vormden en ongeveer 200 jaar heeft bestaan. Men geloofde, zich baserend op een bijbeltekst, dat Jezus Christus op aarde zou terugkeren als het ledental van de sekte 144.000 bedroeg. Vrouwen en zelfs jonge meisjes werden verminkt om dit hoge getal te bereiken.

Toen men in Italië echter ontdekte dat het stemtimbre van de gecasteerde jongens licht en jeugdig bleef, werd castratie bewust toegepast om de jeugdige stemklank te behouden. En zo waren in verschillende steden in Italië waren in de zestiende eeuw conservatoria ontstaan; dit waren tehuizen waar wezen en vondelingen werden opgevangen. Armlastige ouders brachten een kind naar zo'n conservatorium in de hoop dat diens zangstem zo goed zou zijn dat het in aanmerking kon komen voor cas-

tratie en scholing. Immers, kon het kind goed zijn brood verdienen als zanger, dan waren de ouders verzekerd van een verzorgde oude dag. Zo was er een gezin waarvan maar liefst alle zeven gecasteerde zoontjes werden 'aangeboden'.

Er waren wel drie van zulke conservatoria in Napels. Verblijf, onderwijs en opvoeding werden bekostigd door weldoeners. Ook kregen de jongens muziekonderwijs, waarbij stemscholing een grote plaats in nam. Als tegenprestatie werd er van hen verlangd dat zij in kerkdiensten zongen. Castratie zorgde niet alleen voor een 'jonge stem' maar veranderde ook het uiterlijk. Sommige jongens werden dun en lang, anderen dik en rond. Zij die het niet tot zanger brachten leidden vaak een ongelukkig leven.

Waarom waren castraten zo gewild? In de bijbel staat 'En wie het gesprokene niet begrijpt vrage haar man thuis om uitleg' – de vrouw mocht zich niet mengen in discussies. Hieraan werd ook de uitleg gegeven dat zij niet mocht zingen, waardoor in 1590 de paus haar verbod in de kerk te zingen. Dit verbod gold eigenlijk alleen in de pauselijke staten, maar het werd in andere staten overgenomen. Bovendien was men later, toen de opera opkwam, van mening dat 'het toneel' een nest van het kwaad was waar een vrouw niet thuishoorde. De castraat met zijn hoge stem kon dus de rol van de vrouw gaan vervullen.

Guilio Caccini (1545-1618) schrijft in *Le Nuove Musiche*, een bundel madrigalen, een voorwoord waarin hij aanwijzingen geeft voor de zangsolist. Dit is het prille begin van de opera. De castraat verscheen steeds meer op het

ANK REINDERS

operatoneel als solist en dit betekende dat de componist meer met zijn stemtype rekening moest houden. Wat stemomvang betreft kon hij binnen het bereik van de sopraan en mezzosopraan blijven.

De castraat raakte geheel geïntegreerd in het muziekleven. Hij was vaak ijdel en pronkte graag met de hoge noten en zijn coloraturen. Deze versieringen werden door de componist niet uitgeschreven; de zanger verzong ze gewoon zelf, vaak pas ter plekke. Toen de stemacrobatiek zo de overhand nam dat de actie in de opera op zo'n moment volledig stil kwam te liggen, gingen Rossini en Mozart zelf de versieringen noteren. Rossini zei hierover: "Ik schrijf op wat ik horen wil, men hoeft daar niets aan toe te voegen."

Rond 1800 raakten de castraten uit de mode en werd ook het zangverbod voor de vrouw opgeheven. Joseph Bonaparte, koning van Italië en broer van keizer Napoleon, verbood het castreren. Er waren toen nog maar zeer weinig gecasteerde jongens beschikbaar.

In het boek worden vanzelfsprekend veel namen genoemd van beroemde castraten, zoals Farinelli en Caffarelli. Ook de rol van de leraren (Tosi, Pistocchi, Porpora), eveneens castraten, en librettisten (Metastasio, Goldoni) wordt belicht. In Wenen bijvoorbeeld heeft Porpora met Haydn enige tijd in hetzelfde huis gewoond. Haydn begeleidde de zanglessen om zo vertrouwd te raken met de mogelijkheden en geheimen van de zangstem. Er werd toen heel anders over zingen gedacht dan nu. Zeer hoge eisen werden gesteld aan de triller, het portamento, de zweltoon en natuurlijk de zuiverheid; ook aan lieflijkheid

en beweeglijkheid. Maar over luidheid en draagkracht vernemen we niets.

Ook de levens van Händel (1685-1759), Gluck (1714-1787) en Mozart (1756-1791) vielen nog in 'de eeuw van de castraten'. Händel, geboren in Hamburg, reisde naar Italië waar hij een groot kenner van de zangstem werd. Hij kwam in Londen terecht, waar hij de opera *Rinaldo* schreef met daarin de beroemde aria 'Lascia ch'io pianga'. In deze opera zongen maar liefst drie castraten, waaronder de altcastraat Nicolino. Ook Gluck, die 107 opera's schreef, maakte met succes gebruik van de zangkunst van castraten.

Tijdens zijn verblijf in Londen maakte Mozart kennis met Giovanni Manzuoli, de eerste castraat die hij leert kennen en met wie hij bevriend raakt; de serenade *Ascanio in Alba* is aan Manzuoli opgedragen en met veel succes in 1771 door hem uitgevoerd. In *Lucia Silla* treedt Vanazio Rauzzini, de latere leraar van Anna Storace, op. Mozart heeft niet voor Rome of de kerkelijke staten geschreven, zodat hij geen last heeft gehad van het zangverbod voor vrouwen, dat in 1798 is opgeheven. Hij hield gewoon van de castraatstem en betreunde de neergang ervan zeer. In 1776 schrijft hij in München in een brief aan zijn vader: "Ze hebben hier maar twee castraten en die zijn al heel oud. Men laat ze gewoon uitsterven..."

De twee laatste grote castraten waren Crescentini (1762-1846) en Vellutti (1780-1861). Zij traden op in Parijs en Londen. Het publiek was het castraten-stemgeluid echter ontwend en men had inmiddels de buik vol van de eeuwige versieringen in hun zangkunst.

Conclusie: Het is duidelijk dat Ank veel onderzoek heeft verricht voor dit onderwerp. Het essay bevat veel informatie – soms duizelt het je een beetje – maar die informatie gaat wel over alles wat het onderwerp raakt. Ik kan het boek van harte aanbevelen en het zal studenten zeker van pas komen.

'Bidden langs de snelweg': een verhaal geschreven door bariton Evert Jan Nagtegaal en geïllustreerd door Anneliese Guttenberger. In het verhaal speelt cantate BWV 33 van J.S. Bach een belangrijke rol. Daarom is bij wijze van extra illustratie een cd bijgevoegd met een opname van deze cantate, uitgevoerd door Evert Jan Nagtegaal e.a. Voor € 15 verkrijgbaar bij Broekmans&van Poppel, Utrecht of bij Boek 'n Plank, Amsterdam. Ook af te halen op Schoolstraat 26, Utrecht.

De Vrienden van het Lied: al meer dan 50 jaar actief

De vereniging Vrienden van het Lied is opgericht door een zangpedagoge; in het bestuur hebben altijd zangpedagogen gezeten; zangdocenten bieden vaak hun huis aan voor concerten en zorgen bovendien voor nieuwe liedzangers. Redenen genoeg om in het Bulletin aandacht te schenken aan deze bijzondere vereniging. Dinant Krouwel, secretaris van Vrienden van het Lied, vertelt.

door Dinant Krouwel

Een stukje geschiedenis

Eind 1958 kreeg de zangeres en zangpedagoge Coby Riemersma het idee om een vereniging op te richten voor de liedkunst. Zij schakelde daarvoor Frans van de Ven in, die vervolgens jarenlang voorzitter was. Ze hadden een Comité van Aanbeveling met maar liefst 51 prominenten uit het toenmalige Nederlandse muziekleven. Na een grondige voorbereiding en met steun van de Koninklijke Nederlandse Toonkunstenaars Vereniging vond op 28 januari 1961 het eerste concert plaats van de vereniging Vrienden van het Lied. Dit werd gehouden in het Concertgebouw in Haarlem met de jonge alt Carla Brünott, de bekende bas Herman Schey en aan de piano George van Renesse. Al vrij gauw raakte de sopraan Thea Ekker-van der Pas betrokken bij de Vrienden. Zij was de grote motor achter de platencassette *Anthologie van het Nederlandse Lied in de 20e eeuw*, die vijf platen bevatte met liederen van negentien Nederlandse componisten. Deze werd uitgebracht in 1981 ter gelegenheid van het 20-jarig bestaan van de vereniging. Zij startte ook met een krantje voor de leden, dat inmiddels is uitgegroeid tot een prachtig tijdschrift. In dit blad staan interessante artikelen over de liedkunst met meestal een uitgebreide liedanalyse, een boeiend interview en altijd besprekingen van nieuwe cd's en bladmuziek. De Vrienden van het Lied kende zoals iedere vereniging pieken en dalen. Veel deelnemers zullen nog goede herinneringen hebben aan de cursussen op het landgoed Queekhoven bij Breukelen. De lustrumvieringen werden ook altijd groots aangepakt met bijzondere concerten. Problemen kwamen meestal door bestuurlijke en financiële perikelen. Ondanks het wegvallen van de rijks-subsidie werd in november 2011 het 50-jarig jubileum groots gevierd met een Dag van het Lied in De Doelen te Rotterdam.

Activiteiten

De ongeveer 1200 leden zijn verspreid over 23 regionale afdelingen. In de meeste afdelingen worden per jaar drie

concerten georganiseerd, niet alleen in de randstad, maar ook in Zeeland en Friesland. Deze vinden vaak plaats in grote woonhuizen, in kerkjes en galleries. Niet alleen gerenommeerde liedkunstenaars treden op, maar ook veelbelovende, beginnende talenten krijgen de kans podiumervaring op te doen en repertoire op te bouwen. Soms worden er recitals gegeven door conservatoriumstudenten en zijn er speciale lezingen, uiteraard op het gebied van de liedkunst. Ook kunnen leden aan elkaar hun zangkunsten vertonen tijdens leden-voor-ledenconcerten. Hierbij worden regelmatig eigen composities ten gehore gebracht. Door de diverse activiteiten en het mooie tijdschrift is het lidmaatschap van deze vereniging niet alleen aantrekkelijk voor zangpedagogen, maar ook voor hun leerlingen die geïnteresseerd zijn in het lied. Jaarlijks organiseert de vereniging cursussen voor gevorderde amateurs en pianobegeleiders. Deze worden gegeven door beroepsmusici met een grote ervaring op het gebied van de liedkunst. Een weekend lang worden de cursisten ondergedompeld in het aangename bad van de liedkunst. Op 16 februari 2013 is er in samenwerking met De Doelen een Hugo Wolf-Dag met lezingen, workshops en een recital door de Duitse bariton Dietrich Henschel.

Artistiek beleid

Een belangrijke taak binnen de Vrienden van het Lied is weggelegd voor de Artistieke Commissie, officieel de Raad van Advies voor Artistieke zaken. Hierin zitten zangers, die liedrecitals geven of gegeven hebben, zangpedagogen en liedbegeleiders. Zij bewaken de artistieke kwaliteit van de concerten en letten daarbij op programmasamenstelling, presentatie en natuurlijk de muzikale prestatie. Daarnaast vormen zij, aangevuld met externe deskundigen, de beoordelingscommissie voor de jaarlijkse auditie. Hieraan doen meestal twaalf duo's mee, waarvan er een of twee doorgelaten worden tot het solistenbestand van de vereniging. Wie op deze lijst staat, mag optreden op de podia van de Vrienden. Uiteraard

Sopraan Caroline Stam zingt met pianobegeleiding van Maarten Hillenius in de Oranjezaal van het stadhuis van Leeuwarden. Het concert vond plaats op zondag 6 november 2011 en was ter ere van het 30-jarig bestaan van de afdeling Friesland van de Vrienden van het Lied. (foto: Theo Oppewal)

wordt vooral geselecteerd op het vermogen om met liederen een recital lang de luisteraars te kunnen boeien. Niet iedere zanger is ook een goede liedzanger, net zo min als iedere pianist liederen kan begeleiden. De lat ligt hoog, omdat het lied een kwetsbare kunstvorm is. Het is wel eens gebeurd dat niemand door de auditie kwam. Een speerpunt van de vereniging is de aandacht voor het Nederlandse lied. Van de optredende musici wordt gevraagd om liederen van Nederlandse componisten op het programma te zetten en bij de audities is dat zelfs verplicht.

Het belang van de vereniging

De Vrienden van het Lied is een unieke vereniging binnen Europa door de focus op het lied en de bijzondere structuur. De zangers en hun begeleiders, die optreden in de verschillende afdelingen, zijn erg blij met de mogelijkheden om een liedrecital te brengen. Dit kan alleen tot stand gebracht worden dankzij de vele vrijwilligers en de financiële bijdragen van de leden. Juist nu er zo bezuinigd wordt op de podiumkunsten, is het particuliere circuit erg belangrijk. In steeds meer grote steden verdwijnen de liedseries uit de concertzalen. Al meer dan vijftig jaar biedt deze vereniging musici en luisteraars een aantrekkelijk podium. Ook voor de volgende vijftig jaar hoopt zij te kunnen blijven rekenen op de steun van de zangpedagogen. Meer informatie over de concerten, de organisatie en het lidmaatschap is te vinden op www.vvhl.nl.

Als nieuw lid heten wij welkom:

Katja Maria Slotte (w)
Jan Vermeerstraat 2B
3117 WR Schiedam
06-41763176
info@completevocalcoach.com

Carla Herlfterkamp (s)
Roodwilligen 29
6903 TA Zevenaar
0316-529094/06-28042755
carlaherlfterkamp@upcmail.nl

Laura Suzanne Kaper (s)
Hertenlaan 16
6705 CC Wageningen
0317-842205/06-46323436
l.kaper@medsync.nl

Marie-Thérèse Vallen-Mooren (b)
Schout-Offermanstraat 30
6042 XS Roermond
0475-320626/06-49651429
mvallen@hetnet.nl

Peggy Hegeman (w)
Bisschop Zwijzenstraat 93
5021 KA Tilburg
013-5365183/06-48492097
peggy.hegeman@hetnet.nl

Ellen Schuring (w)
J.P. van Rossumlaan 8
1411 KA Naarden
035-6946728/06-14417322
Ellen.schuring@planet.nl

Adreswijziging:
Mirella Reiche
Lange Dreef 10
3972 TA Driebergen-Rijsenburg
0343-754380

Websites

Veel van onze leden hebben tegenwoordig een website. Graag zouden wij deze websites vermelden in de ledenlijst van 2013. Wij vragen u daarom vriendelijk het adres van uw website te e-mailen naar ledenadministratie@zangpedagogen.nl. Dank!

Jouw ziel wil zingen – over de vreugde van stembevrijding
geschreven door Jan Kortie
uitgeverij Ten Have
ISBN 9789025960865, € 19,90

Zingen is voor Jan Kortie geen kunstje dat sommigen wel en anderen niet beheersen. Het is een natuurlijk fenomeen – even natuurlijk als ademen en nog natuurlijker dan spreken. In zeven stappen probeert Kortie de lezer ervan te overtuigen dat ook deze zijn of haar stem kan 'bevrijden'.

Boekbespreking

door José Lieshout

Een leerling van mij, een gepensioneerd psychologe die haar sporen heeft verdiend, zei over dit boek dat wanneer er drie bekende Nederlanders voor nodig zijn om ieder in een eigen voorwoordje de schrijver en zijn werkwijze aan te prijzen, dat weinig goeds voorspelt (daar is wat voor te zeggen...). Toch heeft zij het met belangstelling en een open blik gelezen. Na afloop moest zij echter tot haar spijt concluderen dat dit boek vol staat met open deuren en dat het voor haar weinig toevoegt.

Ook de haren van veel zangpedagogen zullen de neiging hebben recht overeind te gaan staan van een opmerking als 'Als jij het lekker vindt voelen dan kun je ervan uitgaan dat je toehoorders het lekker vinden klinken'. Of 'even zoeken tot je comfortabel bent en zingen maar'. Toch heeft Brigitte Kaandorp hier veel aan gehad, zoals ze schrijft in haar voorwoordje. Maar is het inderdaad zo simpel? Verdwijnen alle technische 'problemen' als sneeuw voor de zon zodra je 'zingt vanuit je ziel'? Kan een ongetraind zanger een opera-aria tot z'n recht laten komen als hij 'homeopathisch' zingt?

In het boek van Jan Kortie draait het niet om zulke vragen. Voor hem draait zingen vooral om 'contact maken'. Contact met je ziel, en contact met 'de ander'. Binnen ieders eigen zangtechnische niveau zal dat contact maken ervoor zorgen dat het lied of de aria werkelijk raakt. Een positieve houding, zelfvertrouwen, zelfacceptatie, het loslaten van de controle en de bereidheid zowel om te

wachten, te beperken als om te geven: dat zijn de kernwaarden van het boek. En zo kan het gebeuren dat de lezer op een bepaald moment een zogenaemde 'brommer' als voorbeeld wordt gesteld, alleen vanwege diens eerlijke en hartverscheurende voordracht. Hieruit blijkt dat het Kortie niet zozeer gaat om het zingen als uiting van kunst maar om het zingen als ultieme vorm van zelf-expressie, ja zelfs als therapie. Dat wil echter niet zeggen dat zangers en zangpedagogen hier niks van zouden kunnen leren. Integendeel. Muziekstudenten, zoals traineradviseur Jan van den Berg in zijn voorwoord schrijft, zijn vooral bezig hun muzikale prestaties te toetsen aan een maatstaf buiten zichzelf, namelijk de normen en eisen van het vak. Soms zijn zij daardoor als beroepsmusicus het contact met hun eigen muzikale intuïtie kwijtgeraakt. Het kan geen kwaad hier eens bij stil te staan. En er zondig ook iets aan te doen.

Een oordeel over dit boek heeft sterk te maken met de verwachtingen die je ervan hebt. Het is geen 'traditioneel' boek over zingen; stemtechniek speelt zoals gezegd hoegenaamd geen rol (hooguit in negatieve zin, als iets dat je kan belemmeren om werkelijk vrijuit te zingen). Als je je dit van te voren realiseert, kun je je laten inspireren door de enthousiaste en humorvolle manier waarop Kortie zijn zeven-stappenplan presenteert. Met veel vaart en veel overtuiging. En, getuige de titel van het boek, met een missie. Ik kijk uit naar de workshop op 6 oktober.

Van 15-23 april j.l. vond in Katowice en Bytom (Polen) het Adam Didur Operaconcours plaats. Het concours is genoemd naar de beroemde Poolse bas Adam Didur (1874-1946). In 1974 werd het concours voor de eerste keer georganiseerd, aanvankelijk alleen voor jonge Poolse zangers. Vanaf 1994 kreeg het concours internationale status en werd het daarna elke vier jaar herhaald. Veel prijswinnaars kregen sindsdien internationale bekendheid. Voor mij was het dit jaar de vierde keer dat ik als jurylid eraan mee mocht werken.

door Maja Schermerhorn

Operaconcours Polen 2012

Voor aanvang van het concours gaf collega Professor (zoals dat in Duitsland genoemd wordt) Ingrid Kremling Domanski, docente in Hamburg en Salzburg, in het prachtig gerestaureerde conservatorium in Katowice enkele dagen een masterclass aan de zangleerlingen van het conservatorium. Hier stonden liederen van Schubert, Wolf en Brahms op het programma; klassiek, laatromantisch, en Brahms meer orkestraal. Professor Domanski werkte met de leerlingen aan de uitspraak van het Duits, benadrukte dat de consonanten belangrijker waren dan de vocalen, "daß ihr alles" niet aan elkaar, voor de tel inzetten, goede techniek door een efficiënt gebruik van het lichaam, met name de buikspieren. Verder natuurlijk de uitdrukking van de inhoud van het lied en hoe breng je dat over op je publiek.

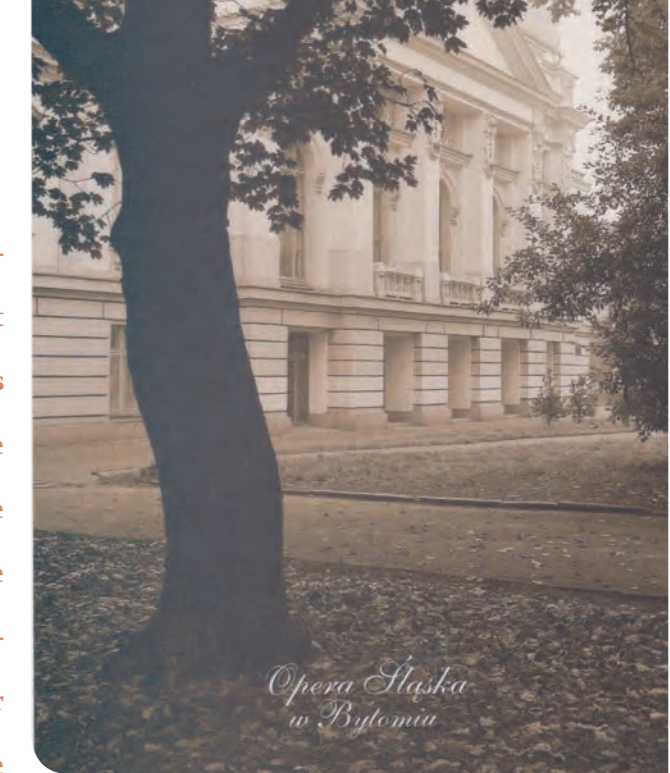
Het concours werd geopend met een uitvoering van de opera Don Carlos van Verdi door de Silesische Opera in het mooie operatheaterje in Bytom. Maar liefst 58 kandidaten hadden zich voor het concours ingeschreven, vooral uit Polen, maar ook uit Oekraïne, Rusland, Letland, Litouwen, Tsjechoë, Armenië, Frankrijk, Italië en Zuid-Korea. Helaas geen enkele zanger uit de Benelux landen. Er moesten zeven aria's op hun programma staan, waarvan minstens één aria van Mozart en één uit een Poolse opera. In de voorronde moesten de kandidaten twee aria's zingen. Om jullie een idee te geven: de jury moest in twee dagen 116 aria's beoordelen, totaal 90 aria's tijdens de tweede ronde, aangezien de zangers dan ieder drie aria's moesten zingen. Tijdens de finale werd een van de drie aria's in kostuum, met decor en orkest gezongen.

Het niveau van de zangers was over het algemeen heel hoog. Mij viel echter op dat er vaak hoorbaar en hoog ingeademd werd, hetgeen mij helemaal niet beviel. Ik kreeg de indruk dat mijn medejuryleden daar totaal geen

aandacht aan schonken en dat de leraren van de betreffende zangers die techniek van ademen kennelijk niet belangrijk vonden of juist propageerden. De juryleden beoordeelden de zangers onafhankelijk van elkaar met punten van 1 tot 25, waarna de formulieren onmiddellijk ingenomen werden. De eigen leerlingen mocht men niet beoordelen. De prijzen voor de winnaars varieerden van 1000 euro tot 8000 euro plus nog een extra hoofdprijs van 8000 euro en diverse onderscheidingen, naar Poolse begrippen grote bedragen. De eerste prijs voor de mannen ging naar de bariton Stanislav Kuflyuk uit Oekraïne en de eerste prijs voor de vrouwen naar Justyna Samborska, een Poolse sopraan.

Zonder namen te noemen moet ik hier toch even een schandaaltje vertellen: een jurylid uit Italië was het er niet mee eens dat zijn leerling niet de eerste prijs had gekregen. Daar maakte hij enorme stennis over. Dit noopte de directeur van het concours alle formulieren van dat betreffende jurylid te voorschijn te halen en te controleren. Wat bleek? Dat jurylid had gedurende het gehele concours alle andere kandidaten extreem lage punten gegeven om te zorgen, dat zijn leerling de eerste prijs zou krijgen. Iets dergelijks heb ik overigens tijdens al die jaren nooit eerder meegemaakt.

Aan het eind van het concours waren er twee concerten met als solisten de prijswinnaars, begeleid door het orkest van de Silesische Opera. In verband met zijn werk in Lviv – Oekraïne moest onze collega Ihor Kushpler wat eerder weg. Onderweg naar huis raakte hij betrokken bij een ernstig verkeersongeval en kwam daarbij om het leven. We waren allemaal zeer geschokt toen we dat hoorden. Mijn gedachten gaan uit naar zijn vrouw en twee dochters.

Oude wijn in nieuwe zakken?

Herman van Doorn deelt zijn gedachten en ervaringen uit de praktijk van de jazz-/popzang

Herman van Doorn

Zou ik dan toch een cursus wijnproeven moeten gaan volgen? Ik kan een goed glas waarderen. Het liefst rood maar ook wit of rosé zijn op z'n tijd niet gek (zeker na zo'n warme zomer deze). Want hoeveel wijn heb ik eigenlijk al niet achteloos tot me genomen? Hoeveel smaaksensaties hebben mijn smaakpapillen al niet gepasseerd zonder dat ik ze daarbij heb voorzien van een klinkende naam?

Namen geven... Het spijt me als ik zeg dat ik soms wat lacherig word van al die bloemrijke beschrijvingen van een wijn. Tuurlijk, het is poëtische taal, prachtig! Beeldende aanduidingen met gevoel voor traditie en etiquette. Ik heb er voor de lol eens het 'wijndomein proefformulier' van 's lands grootste grootgrutter bij gepakt. Nou, dan heb je wat hoor, echt! Een formulier dat niet zou mistaan in een medisch dossier! Als notoire drinker kun je er al je bevindingen in kwijt. Over de 'rijpe stijl', het 'middelzware gewicht', de 'primaire appel-aroma's', ja zelfs de 'tertiaire paddestoel aroma's' komen aan bod. Alles wat je waarneemt kun je erop kwijt (behalve de aroma's waar je de meeste hoofdpijn van krijgt).

Kijk, een fles cola is een fles cola. Dat heeft een recept waar je een chemische analyse op kunt loslaten. Dan heb je gewoon dat wat je weten wilt, klip-en-klaar!! Maar wijn, tja, da's magie, traditie, beleving...

Waarom, vraag je je af, begint die kerel over wijn in een zangblad? Nou, ik denk dat zingen goed te vergelijken is met het proeven van wijn. Beide hebben een rijke geschiedenis vol traditie, worden omgeven door een koninklijke grandeur, een keizerlijk aureool en bloemrijke taal. Hoewel ik er een beetje een grapje van maak, snap ik wel waarom bij wijn die taal gebruikt wordt. Het is namelijk best een lastig 'product', wijn en er zijn weinig alternatieven. Maar in het beschrijven van zang snap ik dat dan weer minder goed. Waarom is het vandaag de dag nog nodig om je te hullen in verbloemde omschrijvingen? Er is ondertussen zoveel zichtbaar en meetbaar in de werking van het instrument en de akoestiek. Heus, er is genoeg feitelijke informatie om zonder vaagheid de zaken een naam te geven.

Als stille wijndrinker hoef je je gelukkig niet bezig te houden met 'praten over' maar als zangdocent ontom je daar natuurlijk niet aan. En juist bij dat 'praten over' vraag ik me wel eens af waarom we met elkaar termen en benamingen blijven hanteren die voor een gewone sterveling niet te volgen zijn en die, wanneer je er even over nadenkt, soms zelf een glimlach doen ontlokken.

Tuurlijk, je hebt gelijk, er is een traditie die we niet zomaar van ons af kunnen schudden. Maar is er de afgelopen decennia dan écht niets gebeurd? Is het vocabulaire dan echt niet concreter en 'to the point' geworden? En kunnen we met al onze inmiddels verworven kennis niet even wat vaker bij onszelf nagaan of onze bewoordingen echt valide en duidelijk zijn? Simpel en eenduidig? Ondanks de ontwikkelingen in de wetenschap zijn er in het commerciële circus van de zangmethoden de afgelopen jaren zelfs nog meer bloemrijke terminologieën bijgekomen. Ja, in het spel van copyrights en trademarks wordt heel wat af verzonnen. Nieuw 'jargon' wordt uit de duim gezogen om exclusiviteit en inkomsten te waarborgen. Het gevolg: we bezigen met elkaar een scala aan termen die leiden tot verwarring en verdeeldheid waardoor onderlinge uitwisseling van kennis, informatie en ervaring complexer, ja soms zelfs onmogelijk wordt. Zou het nog gaan lukken, vraag ik me af. Dat we met elkaar komen tot één taal? Eén vocabulaire dat eenduidig is en daadwerkelijk beschrijft dat wat er gaande is. Een taal die ons verbindt?

Santé!

Amsterdam

Op zondag 30 september organiseert het Vocal Center in samenwerking met vocalisten.nl een Vocalisten oriëntatiedag. Op deze dag kun je vier vooraanstaande technieken leren kennen. www.vocalcenter.nl

Vocal Jazz Trip

Stedenreizen naar Berlijn, Parijs, Praag, Rome, London of New York. Creatieve vakanties gericht op jazz standards uit het vocal session repertoire. Tijdens de reis krijg je overdag zanglessen, 's avonds breng je bezoeken aan jazzclubs. www.vocaljazztour.nl

Amsterdam

Dag van de Klassieke Muziek 2012 is er voor iedereen die zich beroepshalve of vrijwillig inzet voor de klassieke muziek in Nederland. Deze dag is op maandag 8 oktober in het Muziekgebouw aan 't IJ en het Bimhuis. www.mcn.nl/dvdkm12

Audities NSK

Van 17-26 oktober zijn er in alle grote studentensteden audities voor het Nederlands Studenten Koor. In drie weekenden en een week (jan-feb 2013) wordt een modern-klassiek programma ingestudeerd waarna een tournee volgt door heel Nederland, met een slotconcert in het Concertgebouw in Amsterdam; www.nskk.nl

Amersfoort

Op zaterdag 3 november de 2de editie van het lichte muziek korenfestival Totaal Vokaal Centraal. www.vokaalcentraal.nl

Utrecht

Zaterdag 10 november kun je in de Geertekerk meezingen met Ein Deutsches Requiem van Johannes Brahms, o.l.v. Yt Nicolai. www.meezingconcerten.nl/Inc/Home.php

Amsterdam

Jonge jazzmuzikanten en vocalisten kunnen zich weer inschrijven voor het Prinses Christina Jazz Concours. Dit concours wordt op zaterdag 24 en zondag 25 november gehouden en is toegankelijk voor alle muzikanten en vocalisten van 12 t/m 21 jaar die jazz spelen of zingen. www.christinaconcours.nl/nieuws/inschrijving-jazzconcours-start-1-september

Online

Op www.oudemuziek.nl is informatie te vinden over Oude Muziek.

Eindhoven

Op zaterdag 9 februari 2013 geeft Maarten Koningsberger samen met pianist Ben-Martin Wijand een masterclass aan amateurzangers/muziekstudenten. Repertoire: liederen van Brahms en Schumann. www.masterclasszang.nl

Scholing

Hogeschool Utrecht
 • CVT 2013 cursus van 19 jan. t/m 2 febr. 2013; www.cursussen.hu.nl/TotaalAanbod/Gezondheidszorg/cursussen/2013%20Compleet%20Vocal%20Technique.aspx
 • Werelddag van de Stem 20 april 2013; www.cursussen.hu.nl/TotaalAanbod/Gezondheidszorg/cursussen/2013%20De%20Stem%20obelicht.aspx

Nascholing Zangdocenten Utrecht

- Praktijkdag: De Zangworkshop 13 okt.
- Praktijkdag: Methodisch werken aan zangtechniek 4 nov.
- Praktijkdag: Werken met het boek Professioneel zingen 24 nov.
- Regiodag Noord-Oost Nederland 26 jan. 2013 nascholingzangdocenten.nl

© 2012 auteursrechten voorbehouden, overname van artikelen slechts met toestemming van de auteur.

Samenstelling van het bestuur:

voorzitter
Irene Maessen
voorzitter@zangpedagogen.nl

secretaris/ ledenadministratie
Margo van Biezen
secretariaat@zangpedagogen.nl
ledenadministratie@zangpedagogen.nl

penningmeester
Christa Bornhijm
penningmeester@zangpedagogen.nl

lid/symposia/social media
Antje de Wit
symposium@zangpedagogen.nl
website@zangpedagogen.nl

ereleden
Cora Canne Meijer, Margreet Witsen Elias, Ank Reinders, Maria Rondèl, Kay Jensma, Elly Ameling, Peggy Larson, Meinard Kraak

Samenstelling van de redactie:

Ineke van Doorn, Margreet Witsen Elias, Cora Peeters, Winanda van Vliet, José Lieshout (eindredactie)
bulletin@zangpedagogen.nl

drukkerij
EDITOO

ontwerp cover
Ramon Verberne

vormgeving Bulletin
Bi@e (Trix van Vugt), Utrecht

De contributie van de NVZ bedraagt € 47,50 per jaar voor werkende leden en vrienden, en € 27,50 voor studenten. Aanmelding via de website www.zangpedagogen.nl of via de ledenadministratie. Het verenigingsjaar loopt gelijk met het kalenderjaar. Het lidmaatschap wordt aangegaan voor onbepaalde duur; afmeldingen vóór 1 december, uitsluitend schriftelijk bij de ledenadministratie.

Kopij voor het volgende Bulletin (februari 2013) moet uiterlijk 1 januari 2013 per e-mail bij de redactie binnen zijn: bulletin@zangpedagogen.nl. Over plaatsing van een ingezonden bijdrage beslist de redactie. De redactie behoudt zich het recht voor bijdragen te corrigeren en/of te redigeren. De NVZ aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de inhoud van in het Bulletin geplaatste artikelen.

Port Betaald

indien onbestelbaar retour naar Larixlaan 23, 3971 RA Driebergen